

“Будинок з химерами”
вул. Банкова, 10

Юлія Івашко
кандидат архітектури,
доцент
Київського
Національного університету
будівництва і архітектури,
м. Київ

Східні впливи в київському модерні

Стиль *модерн*, який виник наприкінці XIX століття в країнах Західної Європи, кількома роками пізніше розповсюдився і на території України. Побутує думка, що стиль модерн став імпульсивною реакцією інтелектуальної еліти на кризу в суспільстві, яка була викликана кількома чинниками, насамперед “технізацією” суспільства внаслідок науково-технічного прогресу, а внаслідок цього втратою зв’язку з природою, втратою традиційних культурних і духовних ідеалів, секуляризацією суспільства. Діячі культури і мистецтва вбачали в новому стилі шлях втілення нових ідеалів, антитезу застарілим стилям минулого.

Поступово в Україні виділилось чотири школи модерну: західна з центром у Львові, центральна з центром у Києві, південна з центром в Одесі і східна з центром у Харкові. Серед цих шкіл київська займає особливе місце, бо формувалась вона значною мірою на місцевому ґрунті, без таких відчутних зовнішніх впливів, як це відчувалося в західній школі.

Київська школа модерну представлена основними відомими різновидами модерну: декоративним, національно-романтичним (українським) і раціоналістичним. Втім, варто зверну-

ти особливу увагу на ще один малодосліджений аспект, а саме на східні впливи в київському модерні.

Варто зауважити, що орієнтальне (особливо японське) мистецтво й архітектура стали одним зі складників європейського модерну. Втім, модерн не можна вважати буквально повторенням тих принципів і творчих засад, які протягом віків формували традиційні види японського мистецтва й архітектури. Митці модерну творчо переосмислили особливості японської гравири, орнаментів, декоративних розписів відповідно до європейських традицій і європейської психології. Справа в тому, що орієнтальне мистецтво сформувалось під впливом древньої японської релігії синтоїзму і буддизму, а модерн сприйняв лише зовнішню форму орієнталізму, а не філософсько-релігійну основу.

Мода на японське мистецтво захопила і Європу, й Америку, і Російську імперію, до складу якої в той час входила Україна. Втім, розповсюдження модерну в Україні йшло інакше, ніж у Західній Європі, внаслідок яскраво вираженої національно-романтичної течії із зверненням до народних джерел і народного мистецтва. Через це в школах модерну України не простежується такий чіткий безпосередній

вплив орієнталізму, як у модерні європейському. Цей вплив виражався найчіткіше в поширенні японських ваз, різьблених поличок і ширм в побуті городян. Такими предметами наприкінці XIX століття були прикрашені будинки Києва, Львова, Одеси, Харкова, інших міст і містечок. Самі ж орієнтальні впливи сприймалися митцями київської школи модерну не безпосередньо шляхом вивчення кращих зразків японського мистецтва, а вторинно, через вивчення зразків європейського модерну, який з'явився частково на орієнтальних традиціях. Це ж можна сказати і про застосування характерної лінії модерну — “удар бабога”, яка нагадує лінії японських ієрогліфів. У багатьох будинках київської школи модерну її немає взагалі, натомість широко використовуються кола й овали в художньому металі й у ліпленні на фасадах.

Оригінальними були орієнтальні прояви в київській школі модерну, тому що вони являли собою творчі місцеві інтерпретації природних мотивів (переважання фітоморфних і зооморфних мотивів притаманне стародавньому японському мистецтву). Якщо розглядати київський модерн через призму орієнтального мистецтва, зовсім логічним здається поява наприкінці XIX - на початку XX століть таких “знакових” об'єктів як “Будинок з химерами” на вул. Банковій, 10.

Згідно з орієнтальними традиціями, саме природа в усіх її проявах вважалася вищим проявом гармонії і краси. Протягом віків в японському мистецтві виробилися свої канони зображення птахів, рослин і тварин, склалася традиційна кольорова гама і композиційна структура. В київському модерні також присутній фітоморфний і зооморфний декор, однак він відзначається неповторністю і своєрідністю, притаманними саме цій регіональній школі модерну.

Фітоморфний декор у київському модерні передбачав зображення місцевих рослин, дерев і квітів, таких як волошки, маки, соняхи, троянди, ромашки, латаття, грона горобини, а також стилізованого улюбленого народного мотиву — “древа життя”. Зображення “древа життя” прикрашало плафон кімнати будинку Мороза на вул. Володимирській, 61/11 (плафон не зберігся). В окремих випадках фітоморфний орнамент київських будинків відзначався фантастичністю, оскільки в ньому зображались квіти, листя і плоди цитрусових і грона винограду. Широко застосовувався фітоморфний орнамент із зображенням каштанового листя і латаття.

Київські художники часто прикрашали фасади будинків копіями картин європейських художників на тему природи. Так, *аттик на головному фасаді будинку №15 на вул. Лютеранській* прикрашає майолікове панно на тему відомої давньогрецької легенди “Пан і Сірінга”, яке повторює відоме полотно художника А. Бьокліна “Весняний вечір”. Панно було виготовлене в Абрамцевській керамічній майстерні за ескізом художника А. Козлова. Показово, що грецька тематика на фасадах київських будинків завжди має оптимістичний характер. Це можна сказати і про сюжет легенди на фасаді будинку на вул. Лютеранській, 15. За легендою, бог Пан закохався в німфу Сірінгу, але вона не відповіла йому взаємністю і вибрала краще перетворитись на річковий очерет,

аніж належати йому. Засмучений Пан вирізав з того очерету сопілку і назвав її сирінгою, в пам'ять про свою кохану. Всього цього смутку немає в композиції панно київського будинку. Бог Пан грає на сопілці-сірінзі, дві гарні німфи захоплено слухають музику. Навколо панує тиша і гармонія.

На фасаді ще одного київського прибуткового будинку в стилі модерн — на вул. Великій Житомирській, 32 — досить оригінально представлена легенда про гріхопадіння, викладена в Старому завіті. В більшості картин і гравюр древо пізнання добра і зла зображалося як яблуня, але на фасаді будинку на вул. Великій Житомирській, 32 ми бачимо традиційний київський каштан, навколо якого обвилися дві змії. Низ бічного еркера цього будинку прикрашає ліпна фігурка

хлопчика, який сидить верхи на лебеді. Цей оригінальний будинок виділяється в рядовій забудові вулиці Великої Житомирської. В ньому привабливе і загальна нетрадиційна асиметрична композиція, і ліпний декор, який можна розглядати досить довго, знаходячи кожного разу щось нове, і експресивні металеві елементи — невисокий парканчик перед фасадом, огорожа криволінійного балкону, металева огорожа над проїздом у двір.

Автор проекту цього будинку, архітектор І. Ледоховський, неодноразово звертався в своїх проектах до міфологічних сюжетів з мотивами природи. Так, *будівля клініки Качковського на вул. О. Гончара, 33 прикрашена і фітоморфним, і таратологічним декором у стилі модерн*. Центральний ризаліт головного фасаду завершений криволінійним аттиком з двома скульптур-

ними зображеннями сирен, дів-птахів. Як відомо, в часи поширення і панування стилю модерн зображення дів-птахів і птахів радості і смутку Сірін та Алконост набули популярності в “русько-візантійській” гілці національно-романтичного модерну, особливо в творчості таких відомих художників як *І. Білібін* та *В. Васнецов*.

Замість традиційних карнизів вікна другого поверху клініки Качковського прикрашені виконаними з цементу букетами латаття. Підкарнизні площини і поле стіни горіщного поверху в площині центрального ризаліту прикрашені яскравими керамічними вставками. На старовинних світлинах можна побачити первісні кронштейни, які підтримували довгий балкон і зображали двох гігантських пітонів — традиційних символів медицини. Кут цегляної стіни-тераси з

правого крила фасаду акцентує велич на цементна фігура грізного лева з оскаленою пащею, тому іноді цей будинок ще називають “*Будинок з левом*”. Побіжно зазначимо, що багато найбільш оригінальних будинків київського модерну, “модернізованої неоготики” і еклектики отримали свої неофіційні романтичні назви: в Києві є “*Будинок з химерами*”, “*Будинок з левом*”, “*Будинок з атлантами*”, “*Будинок вдови, що плаче*”, “*Будинок з котами*”, “*Шоколадний будинок*”. До речі, це ще одна особливість саме київської школи модерну — романтизм і використання міфологічних і казкових сюжетів у місцевій стилістичній обробці.

В будинках київського модерну широко застосовувалось поєднання фітоморфного і антропоморфного декору, наприклад, у “*Будинку з атлантами*” на вул. Костьольній, 7. Арку проїзду у двір обрамовують горельєфні фігури атлантів, які закомпоновані в химерний рослинний орнамент і нагадують персонажів полотен художника *М. Врубеля*. Фітоморфний орнамент з мотивами листя аканту прикрашає головний фасад.

Втім, зразком найбільш експресивного втілення природних мотивів є славнозвісний “*Будинок з химерами*” на вул. Банковій, 10 — власний будинок архітектора *В. Городецького*, екзотичність якого втілена і в інтер'єрах, і в екстер'єрах. Все в цьому будинку пробуджує уяву — балясини парадних сходів у вигляді пташиних лап, і розписи стін сходової клітки із зображенням екзотичних тварин, які нагадують китайський і японський монохромний живопис тушшю, і світильник у вигляді двох рибин, які сплелися хвостами, оплетеними водоростями, і зображення змії, рибин, жаб і африканських тварин на фасадах. Втім, *В. Городецький* винайшов свою, власну авторську манеру зображення природного світу, відмінну від традиційної орієнтальної манери.

Цей будинок повністю відповідав самій неординарній особистості архітектора. На відміну від інших будинків київського модерну, в яких, як правило, декором пишно прикрашався лише головний фасад, в “*Будинку з химерами*” ці види декору присутні і на фасадах, і в інтер'єрах, де мальовничі панно на стінах і стелі поєднуються зі скульптурами і барельєфами роботи *Е. Сая* і *Ф. Соколова*. Темою скульптур був тваринний підводний і наземний світи, мисливські атрибути і казкові істоти. *В. Городецький* свідомо змінив традиційне уявлення про житлове

приміщення, прикрасивши парадний вестибуль об'ємним зображенням гігантського спрута, оплетеного водоростями і мушлями і світильником у вигляді мушлі. Практично в усіх кімнатах цього будинку є притаманні модерну рослини і тваринні мотиви. Це і плафони в кабінеті, і мальовничі вставки на стінах їдальні із зображенням рибин, і альков у спальні, обрамлений ліпними гірляндами з квітів. Навіть масивні люстри кабінету і їдальні були прикрашені рогами забитих архітектором-мисливцем *В. Городецьким* тварин.

Можна зробити висновок, що київські архітектори сприйняли японські мистецькі традиції не так наочно, як європейські митці, однак почали активно впроваджувати традиції оспівування природи, перенісши їх на місцевий ґрунт. При цьому мистецтво та архітектура київської школи модерну не мали під собою такої філософської основи, якою відзначалися і стародавнє японське мистецтво, і європейський модерн, однак вони уособлювали тезу про значущість природних першоджерел через численні зображення рослин, птахів і тварин. Такий “знаковий” об'єкт київського декоративного модерну як “Будинок з химерами” на вул. Банковій є втіленням в архітектурі основної особливості європейського декоративного модерну, який сформувався під впливом японської філософії, а саме стирання чіткої грані між штучним і природним середовищем шляхом надання штучному середовищу рис “природності”.

Література

1. *Асеев Ю.С.* Стили в архитектуре Украины — К.: Будівельник, 1989. — 103 с.

2. Звід пам'яток історії та культури України. К.: Енцикл. вид. Кн.1, ч.А-Л. /Відп. ред. П. Тронько та ін. — К.: УРЕ, 1999. — 580с.

3. *Друг О., Малаков Д.* Особняки Киева. — К.: Кий, 2004. — 823 с.

4. *Івашко Ю.В.* Будинки Киева в стилі модерн /дослідження історії та архітектури/— К.: Гопак, 2006. — 160 с.

5. *Николаева Н.С.* Декоративные росписи Японии 16–18 веков: От Кано Эйтоку до Огата Корина. — М.: Изобразительное искусство, 1989. — 232 с.

6. *Сарабьянов Д.В.* Стиль модерн. — М.: Искусство, 1989. — 294 с.

7. *Успенский М.* Японская гравюра. — СПб.: Аврора, Калининград: Янтарный сказ, 1997. —

Фото будинків і інтер'єру “Будинку з химерами” — Ю. Івашко. Фото “Будинку

